

Det er ikke meget mere end den blotte idé, jeg her kommer med. Skulle den have et par ord med på vej, så må det blive disse, at vi her for en gangs skyld må have formens mod. Vi vil her have med en kirkelig liturgi at gøre. Den kan ikke give plads for andre salmer end sådanne, der gennem optagelse i salmebogen har fået kirkelig accept, og de vokal- eller instrumentalsoli, der vel må åbnes plads for, må på samme måde være i overensstemmelse med helheden. Händels dejlige, men misbrugte Largo er en opera-arie og har lige så lidt at gøre her som Mendelssohns Skærsommernatsmusik har det ved kirkebryllupper.

Bemærkede man, at jeg i opremsningen af de liturgiske led ikke medtog ligetale? Det var ingen forglemmelse. Ganske vist vil man jo nok næppe ligefrem kunne forbyde en sådan tale — men om man dog i videst muligt omfang ville afstå! De taler, der vanligt holdes, opfordrer ikke stærkt til at fastholde traditionen, og principielt turde man have lov at mene,

at om ikke før, så har dog ved død og grav de mere eller mindre opstadsede borgerlige bedrifter mistet enhver interesse.

★

Som sagt, det var kun den blotte idé. Men jeg føler mig overbevist om, at der ved et samarbejde mellem kirkemusikere, præster og interesserede lægfolk kunne fremstå vægtige forslag til en sådan liturgi. Og jeg er lige så overbevist om, at man ville gøre ret i at tage opgaven op, uanfægtet af den tilsyneladende ligegyldighed over for disse ting.

Ligegyldigheden er nemlig i vid udstrækning kun tilsyneladende.

Sluttelig: Det er vel næppe nødvendigt at sige, at en sådan liturgi selvfølgelig ikke skal påtvinges nogen. Man skal fortsat have lov at ordne de sidste ting, som man selv vil eller ikke vil. Liturgien skulle blot være der som et tilbud.

Jeg tror, mange ville modtage det. Og være glad for det.

Fra udstillingen på Hoppenlau-kirkegården, Stuttgart 1961

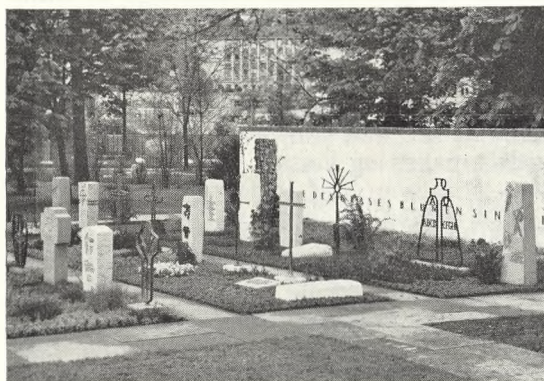
Kirkegårdsinspektør, cand. hort. Jørgen Jørgensen

I forbindelse med „Die Bundesgartenschau“ i Stuttgart 1961 blev iflg. tyske kilder en væsentlig del af udstillingen, som er forbeholdt kirkegårdsanlæg og gravmæler, henlagt til Hoppenlau-kirkegården.

Hoppenlau kirkegård er noget ganske særligt i sin art, idet den kan føre sine

data helt tilbage til 1626 året for dens oprettelse, og gennem århundreder stadig er benyttet op til 1880, hvor den ophørte at fungere som begravelsesplads. Kirkegården står derfor „Stuttgarternes“ hjerte nær, minderig som den er med sine gravpladser for mange, langt udover Stuttgart, kendte mænd og kvinder gennem tiderne. I tidens løb er beplantningen vokset stærkt til og danner nu en smuk ramme om de mange tilbageblevne gravmæler, hvoraf de fleste stammer fra klassisk tid, medens dog flere barokgravmæler også er bevaret. Mange af gravstenene er stærkt forvitrede af den fugtige luft under de store træer, men stadig danner den gamle kgd. et smukt grønt område ved den gamle bykerne.

Udstillingen blev udskrevet som en konkurrence mellem alle de fagområder, der har tilknytning til kirkegården: kirkegårdsgartnere, havearkitekter, sten- og billedhuggere m. m. Tanken var, ikke at

117. Særdstilling
»Friedhof und
Grabmal«
på Bundesgartenschau i Stuttgart
1961.

Foto:
Presstjeneste.

skabe een udstilling af gravmæler og een af kirkegårdsanlæg, men at koordinere dette så det virkede som en kirkegård i funktion.

En del af den gamle kirkegård er derfor delt op i gravkvarterer, ikke gravgårde, da der ikke er skabt en samlende ramme om de enkelte gravgrupper. Gravfelterne er anbragt med gravmælerne ensrettede som på vore gl. landsbykirkegårde med retning øst—vest, og på arealet er udlagt 250 gravsteder af forskellig størrelse.

Helhedsvirkningen er blevet meget egal, selvom der ikke er højdebegrænsning hverken maksimum el. minimum og ca. 20% af gravstenene er liggesten. Trods uligheder i højde, form og struktur klæder gravminderne hinanden, hvilket tydeligt fremgår af billederne. Hvert gravmæle virker stærkt i sig selv, måske stærkest alene, især de særprægede og meget smukke korsformer, et iøvrigt alt for lidt brugt motiv på vore egne kirkegårde; her træffer man sjældent et smukt forarbejdet kors.

Selv om adskillelsen af de enkelte gravrækker med hække eller anden beplantning er udeladt (eller måske netop derfor) er helhedsvirkningen god. Men, og der er et stort men, man må ikke glemme at alle gravmælerne er udvalgte og hvert enkelt er et personligt udformet hele. Omset til den virkelige kirkegård ville man sikkert aldrig kunne få et så stort kunst-

118. Stenmaterialer af mange slags i brug på særudstillingen »Friedhof und Grabmal«, Stuttgart 1961.

Foto: Helga Wilde.

nerisk opbud af gravmæler og sjældent så ideelle omgivelser med de mange højtstræbende træstammer, der samtidig lige som hæver gravstenene og gør dem mindre bombastiske. Der vil i virkeligheden kun fremkomme enkelte kunstnerisk forsvarede gravmæler, som nemt vil drukne i mængden af dårlige eller mindre dårlige standardsten og så vil resultatet blive et ganske andet, et resultat vi kender fra vore egne kirkegårde.

Men derfor er ideen lige rigtig; samarbejde mellem alle interesserede instanser på kirkegården skulle kunne give et godt resultat, men som altid glemmer man let at ta' misteltenen i ed, nemlig lejerens af gravstedet, der ikke kan have den samme forudsætning for forståelse af det enkelte gravmæle og gravsteds betydning for helheden.

Spredte træk af gravmindernes historie

Johannes Tholle

3. Runer ristes i sten.

Længe før runer ristedes over døde, var de brugt på anden vis, og i Danmark findes de ældste runer kun på løse genstande, — velkendt er det, at det var runer der fortalte om, hvem der havde skabt guldhornene fra Gallehus i Sønderjylland. Runeskriftsproget bredte sig over hele Norden og fandt vej til England (vestligst til øen Man), og det var vistnok i Norge, man begyndte skikken at forsyne mindesmærker med runetexte. Man har her fundet over et halvt hundre-

de indskrifter fra den ældre runerække, og den på fig. 120 avbildede runesten, der nu står indenfor Oddernes kirkegårds

119. Fire runesten og (længst th.) en senmiddelalderlig gravsten på Vestermarie kirkegård, Bornholm.

Foto: J. Th. 1937.